

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ:

**Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України**

Том VI

ПСИХОЛОГІЯ ОБДАРОВАНОСТІ

Випуск 13

**Київ-Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2017**

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. – Випуск 13. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 319 с.

Головний редактор:

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **С. Д. Максименко**

Заступник головного редактора: дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **Н. В. Чепелєва**

Відповідальні секретарі: канд. психол. наук, ст.н.с. **Н. В. Слободяник** (друкована версія), канд. психол. наук, ст.н.с. **О. Л. Вернік** (електронна версія)

Редакційна колегія:

Моляко В. О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор;
Балл Г. О., член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор;
Карамушка Л. М., член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор;
Смульсон М. Л., член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор;
Кокун О. М., доктор психол. наук, професор; **Максимова Н. Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Москаленко В. В.**, доктор філос. наук, професор; **Піроженко Т. О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю. М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О. Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З. Г.**, канд. психол. наук, ст.н.с.; **Терещук А. Д.**, канд. психол. наук, ст.н.с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Євген Глива**, професор, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, (Австралія); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія)

Редакційна рада тому: **Музика О. Л.** (відповідальний редактор), канд. психол. наук, професор; **Власова О. І.**, доктор психол. наук, професор; **Коваленко А. Б.**, доктор психол. наук, професор; **Рибалка В. В.**, доктор психол. наук, професор; **Сердюк Л. З.**, доктор психол. наук, професор; **Ставицька С. О.**, доктор психол. наук, професор; **Горбунова В. В.**, доктор психол. наук, доцент; **Климчук В. О.**, доктор психол. наук, доцент; **Корольов Д. К.**, канд. психол. наук, доцент; **Чекрижова М. М.** (відповідальний секретар).

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 4 від 06.03.2017 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011 р.

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України в галузі психологічних наук (Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2015 р.)

ЗМІСТ

Музика О. Л. Особистісно-ціннісна взаємодія як чинник розвитку педагогічної обдарованості.....	6-19
Біла І. М. Модель розвитку здібностей на етапі дитинства.....	20-31
Володарська Н. Д. Технології активізації процесу самодетермінації розвитку особистості: діалогово-феноменологічний підхід.....	32-38
Дубчак Г. М. Аналіз навчального стресу студентів: гендерний аспект.....	39-47
Євченко І. М., Маслюк А. М. Вплив християнських цінностей на особистісний розвиток підлітків.....	48-56
Клименко І. В. Взаємозв'язки факторів прийняття рішень та життєстійкості у курсантів- майбутніх правоохоронців.....	57-66
Корольов Д. К. Підходи до дослідження ціннісної сфери обдарованої особистості.....	67-79
Костіна Т. О. Проблема об'єктивності людського пізнання: наукове та псевдонаукове знання.....	80-86
Мазяр О. В. Проблема обдарованості: субособистісний підхід.....	87-94
Марчук К. А. Роль несвідомого у процесі творення поетичного тексту (за естетико-психологічним трактатом І. Франка «Із секретів поетичної творчості»).....	95-100
Музика О. О. Вікові аспекти розвитку референтних стосунків особистості з ознаками музичної обдарованості.....	101-110
Никончук Н. О., Загурська І. С. До проблеми співробітництва молодших школярів.....	111-120
Пенькова О. І. Цінності самовдосконалення – важлива умова самореалізації особистості у сімейній взаємодії.....	121-128
Подофєй С. О. Дослідження самооцінки підлітків, хворих на діабет.....	129-136

Музыка О.О. Вікові аспекти розвитку референтних стосунків осіб із ознаками музичної обдарованості / О. О. Музыка // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. VI. Психологія обдарованості. – Випуск 13. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – С. 101-110.

УДК 159.923.33

О. О. Музыка

ВІКОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РЕФЕРЕНТНИХ СТОСУНКІВ ОСІБ ІЗ ОЗНАКАМИ МУЗИЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

Музыка О. О. Вікові аспекти розвитку референтних стосунків особистості з ознаками музичної обдарованості. У статті аналізуються особливості впливу окремих референтних осіб і груп на розвиток обдарованої особистості в різні вікові періоди. Встановлено, що становлення музично обдарованої особистості тісно пов'язане з процесами вікового розвитку і значною мірою обумовлюється особливостями соціальної ситуації розвитку. На всіх вікових етапах становлення обдарованої особистості значну роль відіграють стосунки зі значимими людьми, особливе місце серед яких належить музичним педагогам, котрі стають джерелом стандартів музичної творчості та виконавської майстерності, а референтні стосунки з ними – простором для задоволення потреб в оцінці та визнанні досягнень.

Ключові слова: віковий розвиток, референтність, референтні стосунки, обдарованість, музична обдарованість, особистість із ознаками обдарованості.

Музыка Е.А. Возрастные аспекты развития референтных отношений личности с признаками музыкальной одаренности. В статье анализируются особенности влияния отдельных референтных лиц и групп на развитие одаренной личности в разные возрастные периоды. Установлено, что становление музыкально одаренной личности тесно связано с процессами возрастного развития и в значительной степени определяется особенностями социальной ситуации развития. На всех возрастных этапах становления одаренной личности значительную роль играют отношения со значимыми людьми, особое место среди которых принадлежит музыкальным педагогам, которые становятся источником стандартов музыкального творчества и исполнительского мастерства, а референтные отношения с ними – пространством для удовлетворения потребностей в оценке и признании достижений.

Ключевые слова: возрастной развитие, референтность, референтные отношения, одаренность, музыкальная одаренность, личность с признаками одаренности.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Дослідження витоків та вікових особливостей становлення обдарованої особистості вимагає посиленої уваги до вивчення соціальної ситуації її розвитку в різні вікові періоди, адже саме тут можуть критися важливі детермінанти виникнення й підтримки спрямованості особистості на розвиток здібностей у певній діяльності. У питаннях вікового розвитку обдарованої особистості є ще чимало недослідженого, зокрема особливості референтного впливу на її становлення, сила й характер впливу окремих референтних осіб та груп у певні вікові періоди. Вивчення та врахування вікових особливостей розвитку референтних стосунків як важливого мотиваційно-ціннісного чинника становлення обдарованої особистості сприятиме організації такого освітнього середовища, в якому формуватиметься її «здібність до розвитку здібностей» (за Г. С. Костюком), в якому підтримуватиметься і розвиватиметься її творча спрямованість,

Останні дослідження та публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми, якій присвячується стаття. Науковим підґрунтям сучасних досліджень вікових аспектів становлення й розвитку обдарованості є погляди Л. С. Виготського, Л. І. Божович, Д. Б. Ельконіна, Г. С. Костюка, Н. С. Лейтеса, Б. М. Теплова стосовно зв'язку психічного розвитку дитини і впливів соціального середовища. Методологічною основою розгляду вікових особливостей становлення особистості, обдарованої зокрема, є введене Л. С. Виготським поняття «соціальної ситуації розвитку» як особливого соціального простору, в якому поєднуються зовнішні умови і внутрішні процеси, що обумовлюють динаміку психічного розвитку впродовж певного вікового періоду [4].

Як зазначала Л. І. Божович, вивчення соціальної ситуації розвитку передбачає, з одного боку, аналіз системи об'єктивних обставин, в яких живе

дитина (її об'єктивне становище), а з іншого, – того, як вона сама ставиться до цих обставин (її внутрішня позиція). «Такого роду аналіз ... із необхідністю призведе до розгляду співвідношення, в якому знаходяться один до одного вимоги й очікування, що йдуть з боку середовища, і ті можливості, якими володіє дитина для того, щоб відповісти їм. Саме з цього співвідношення народяться ті нові потреби дитини, ті її бажання і прагнення, які складають специфічну для певного віку мотиваційну систему дитини, що визначає і загальну спрямованість її особистості, й її внутрішнє афективне життя. Лише в світлі такого аналізу може стати плідним вивчення якісної своєрідності й окремих вікових психологічних особливостей дитини» [3, с. 207].

Із таких позицій продуктивного розгляду набувають описані Н. С. Лейтесом феномен «вікова обдарованість» і поняття «ознаки обдарованості», що характеризують підвищену сприйнятливості дитини до навчання, швидкий темп її просування та виражені творчі прояви. Ознаки обдарованості є потенціалом для майбутніх досягнень, і з віком вони можуть отримати або не отримати очікуваного розвитку [8].

Потенційні можливості можуть перетворитися в актуальні здібності лише за певних умов, серед яких важливе місце займають соціальні впливи і характер взаєностосунків зі значимими людьми. «Розвиток обдарованості потрібно розглядати з урахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів, насамперед взаємодії особистості, яка розвивається, з її соціальним оточенням» [6, с. 6]. Важливою умовою розвитку обдарованої особистості є присутність в її оточенні людей, які були б взірцями для неї, підтримували творчу спрямованість на розвиток власних здібностей [5; 11; 13].

Аналізуючи природу обдарованості та особливості її діагностики, Д. Б. Богоявленська і М. Є. Богоявленська зазначають, що «...обдарованість є результатом цілісного процесу становлення особистості дитини ... результатом інтеграції здібностей, мотиваційного, емоційного і вольового розвитку, який проявляється в здатності до розвитку діяльності з власної ініціативи» [1, с. 136].

На ранніх етапах онтогенезу розвиток обдарованості підкоряється

загальним законам вікового розвитку. «Обдарованість – унікальна. Але сама по собі вона не є іншим типом розвитку відносно загальних механізмів психічного розвитку в дитинстві, а відображає становлення людської індивідуальності в діяльності» [1, с. 32]. З віком усе більше вимальовуються контури індивідуальних траєкторій розвитку обдарованої особистості та все більше спостерігається своєрідне перетворення нею зовнішніх впливів через суб'єктивну призму набутого ціннісного досвіду [9-13].

Недостатньо дослідженими залишаються вікові аспекти розвитку референтних стосунків осіб із ознаками обдарованості, а саме:

- сила та рівень референтного впливу на обдаровану особистість в окремі вікові періоди як окремих осіб – носіїв різних соціальних ролей, так і груп – носіїв різних соціальних норм;

- співвідношення в певний віковий період розвитку обдарованої особистості реальних і віртуальних осіб у структурі референтності;

- характер референтного впливу та його спрямованість на окремі аспекти особистісного розвитку осіб із ознаками обдарованості.

Формулювання цілей і постановка завдань статті. Метою статті є окреслення й аналіз вікових особливостей розвитку референтних стосунків та їх ролі у становленні осіб із ознаками музичної обдарованості. Одне з головних завдань – дослідити силу й характер впливу окремих референтних осіб та груп на певних вікових етапах становлення музично обдарованої особистості.

Виклад методики і результатів досліджень. Для збору емпіричних даних нами було розроблено *опитувальник референтного впливу на розвиток музичної обдарованості* [11]. Досліджуваним – студентам спеціальності «Музичне мистецтво» Київського університету імені Бориса Грінченка – пропонувалося за п'ятибальною шкалою оцінити вплив референтних осіб на розвиток власних музичних здібностей і вказати свій вік, коли референтний вплив був максимальним.

За результатами дослідження відповідно до рівня референтності виокремлено п'ять груп референтних осіб: батьки і родичі; музичні педагоги;

друзі й референтні одногрупники; відомі люди та віртуальні референтні особи; шкільні вчителі та однокласники.

Проведений аналіз отриманих результатів дозволив відслідкувати зміни у структурі референтності осіб із ознаками обдарованості залежно від віку (рис. 1.).

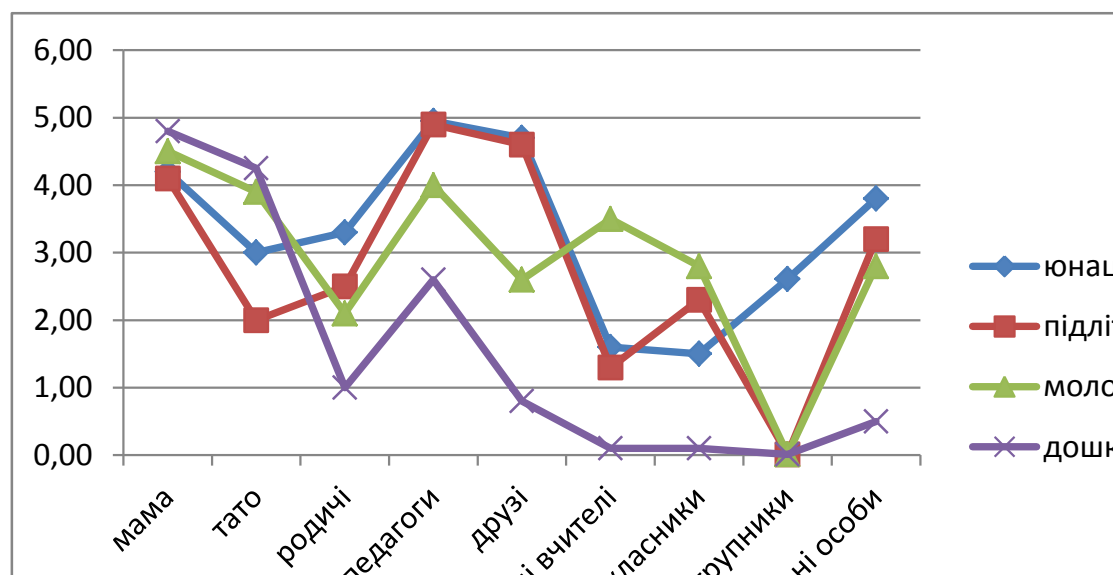

Рис.1. Зміни в структурі референтності осіб із ознаками обдарованості залежно від віку

У дошкільному віці найвищі показники референтного впливу мають батьки: мама ($\bar{x} = 4,8$), тато ($\bar{x} = 4,25$). Як видно на рисунку, до кола референтних осіб у цьому віці входять близькі родичі (бабуся, дідусь, старші брати і сестри), вплив яких, порівняно з батьками, значно менший ($\bar{x} = 1,0$). Зі вступом до музичної школи в структуру референтності входить музичний педагог ($\bar{x} = 2,6$).

У молодшому шкільному віці розширюється коло референтних осіб. Окрім членів сім'ї, референтність яких залишається високою, значимими стають стосунки з вчителями (шкільним вчителем ($\bar{x} = 3,6$) та музичним педагогом ($\bar{x} = 4,0$)), а також однокласниками ($\bar{x} = 2,8$), друзями ($\bar{x} = 2,6$) і віртуальними особами ($\bar{x} = 2,8$).

Із входженням до підліткового віку спостерігаються значні зміни у структурі референтності: на перший план виходять стосунки з друзями ($\bar{x} = 4,6$) та музичним педагогом ($\bar{x} = 4,9$), натомість вплив шкільних вчителів стає

незначним ($\bar{x} = 1,3$). Порівняно з дошкільним та молодшим шкільним віком знижується рівень референтного впливу батьків, особливо тата ($\bar{x} = 2,0$).

У юнацькому віці зберігається високий рівень референтності друзів ($\bar{x} = 4,7$) та музичних педагогів ($\bar{x} = 4,95$), значимими стають стосунки з референтними одногрупниками ($\bar{x} = 2,6$). У порівнянні з попередніми віковими періодами зростає значимість віртуальної референтності ($\bar{x} = 3,8$), натомість значно знижуються показники референтного впливу однокласників ($\bar{x} = 1,5$). На нашу думку, причини таких змін криються в ціннісній антиколінеарності – різноспрямованості провідних потреб і способів їх задоволення, інтересів та очікувань осіб із ознаками музичної обдарованості та пересічних однолітків.

Цікавими є вікові аспекти динаміки впливу окремих референтних осіб та груп на становлення обдарованої особистості. Проаналізуємо їх.

Починаючи з дошкільного дитинства і впродовж усього процесу становлення та розвитку осіб із ознаками музичної обдарованості значимими для них залишаються стосунки з батьками (рис. 2 та рис. 3).

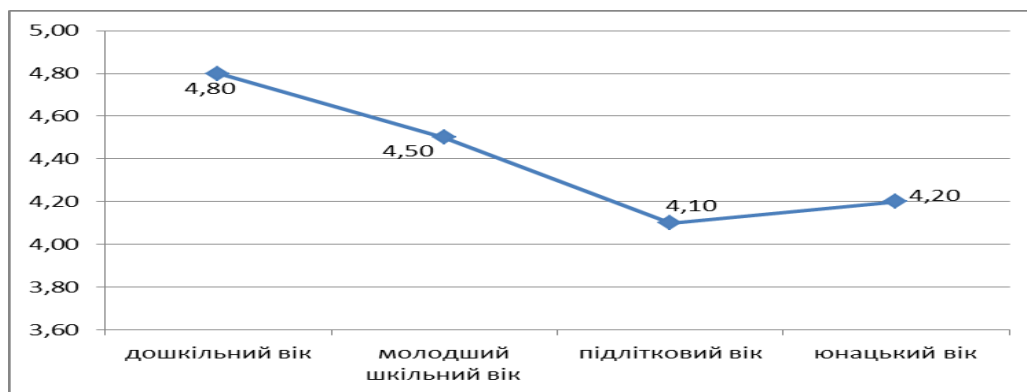

Рис. 2. Референтний вплив матері на різних вікових етапах становлення обдарованої особистості

Як бачимо, референтний вплив матері значний на кожному віковому етапі: у дошкільному та молодшому шкільному віці він є найвищим, у підлітковому та юнацькому – поступається лише впливу музичних педагогів.

Вплив батька в цілому значний, однак, порівняно зі впливом матері, більше знижується з віком.

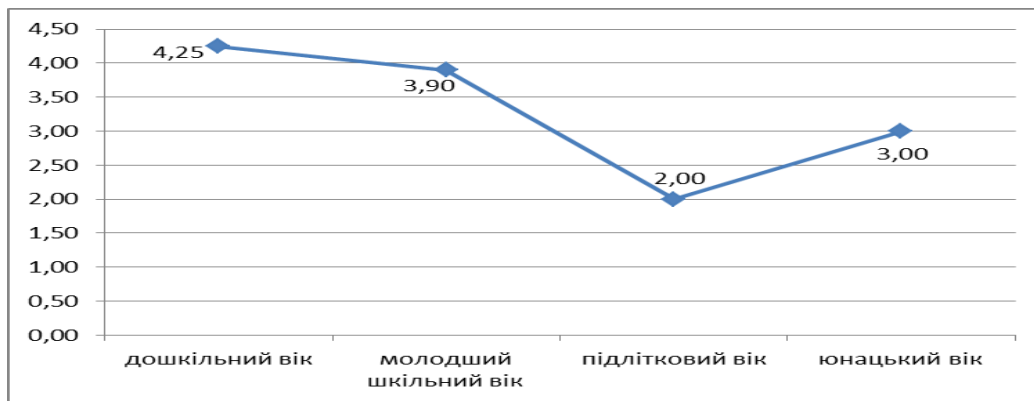

Рис. 3. Вікові особливості референтного впливу батька

Слід зазначити, що такі результати були отримані на вибірці, в якій переважали дівчата. І хоча багато дослідників пишуть про те, що на розвиток здібностей та обдарованості більший вплив мають матері, все ж вважаємо, що референтний вплив батька на становлення хлопчиків із ознаками музичної обдарованості ще потребує додаткового вивчення.

Окремо варто зупинитися на аналізі особливого місця у структурі референтності, яке займає музичний педагог, вплив якого з віком зростає (рис. 4).

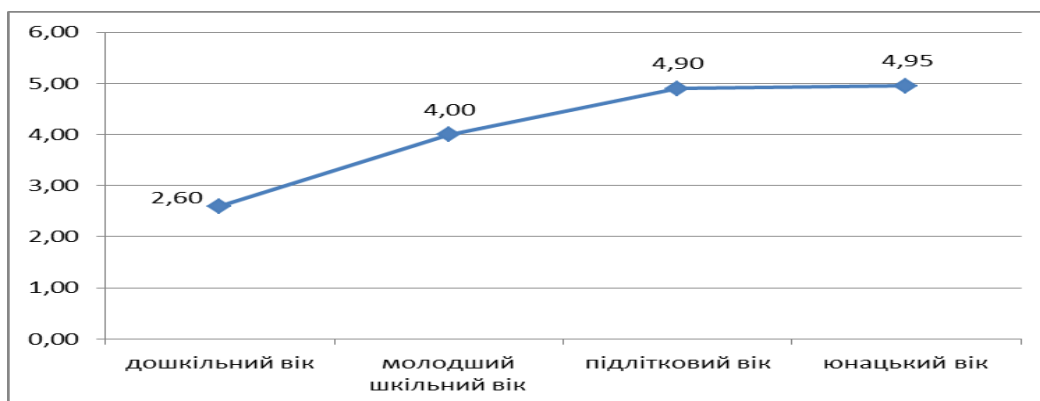

Рис. 4. Вікові особливості референтного впливу музичного педагога

Музичні педагоги стають зразками для наслідування, а референтні стосунки з ними – простором задоволення потреб осіб із ознаками обдарованості в оцінці досягнень і визнанні, що з часом стає основою рефлексії музичних здібностей як цінностей.

Зроблені нами висновки перегукуються з думками О. О. Бодальова і Л. О. Рудкевич, котрі вивчали акмеологічний потенціал педагога. Дослідники зазначають: «Чим авторитетніші ці люди для учня, чим крупніший «калібр»

кожного із них як особистості та суб'єкта діяльності, тим сильніший їхній вплив на внутрішній світ школярів і його прояв зовні» [2, с.118].

Для дитини, котра стає на шлях розвитку музичної обдарованості, авторитетні вчителі музики створюють простір розвитку здібностей і забезпечують їх підтримку в процесі освоєння музичної діяльності.

Із віком, окрім референтних дорослих, для дитини, що росте й розвивається, все більшої значимості набувають стосунки з друзями. Не є виключенням й особи з ознаками музичної обдарованості (рис. 5).

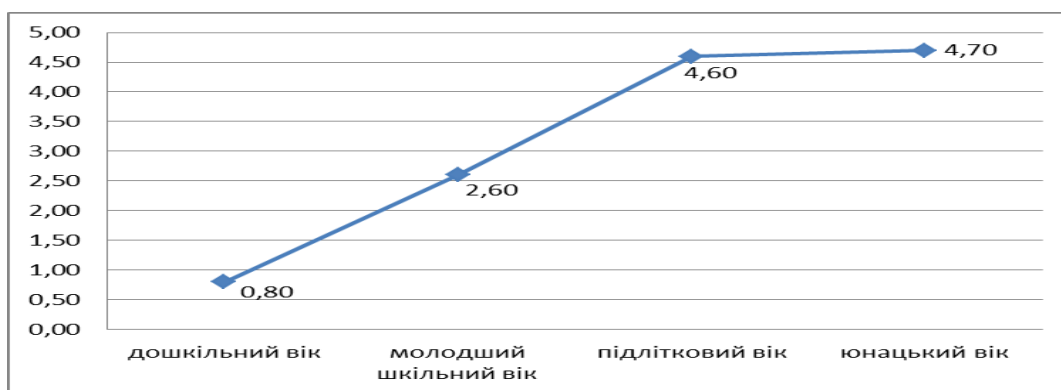

Рис. 5. Вікові особливості референтного впливу друзів

Друзі мають спільні інтереси з досліджуваними, вони захоплені справою, багато працюють, не здаються, досягають цілей, постійно розвиваються. Друзів хочеться наслідувати та бути на рівних.

У динаміці впливу шкільних учителів на розвиток осіб із ознаками обдарованості в цілому спостерігається тенденція до зниження (рис. 6).

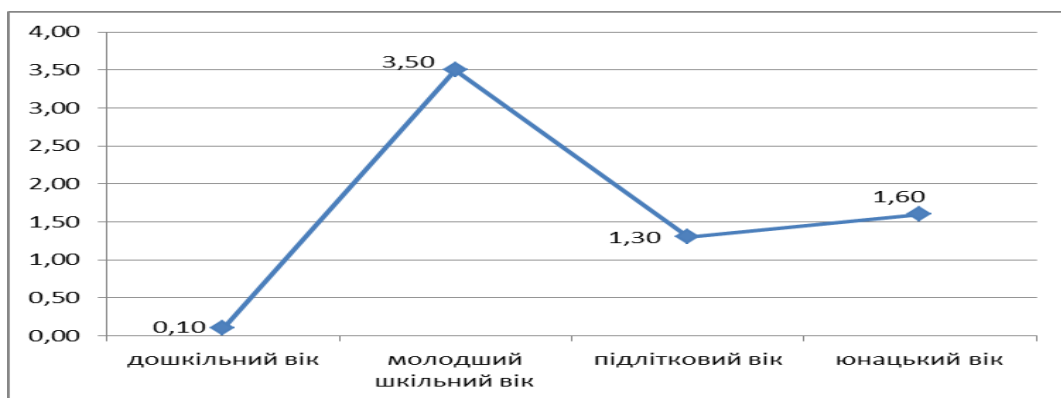

Рис. 6. Вікові особливості референтного впливу шкільних учителів

Найбільший вплив шкільний вчитель має на молодшого школяра. У підлітковому та юнацькому віці показники впливу значно нижчі. З одного боку, «...слід підкреслити, що чим старшим стає школяр, тим більше і глибше він інтегрує собі досвід пізнання, спілкування і праці, тим більш вибірково він відгукується на впливи оточуючого соціального мікросередовища, окремих людей в ньому, і тим більш самостійним він стає в своїх рішеннях з приводу свого майбутнього» [2, с. 119]. З іншого боку, вибираючи окрему сферу розвитку здібностей (у нашому випадку – музичну), особистість здійснює ціннісний вибір, який передбачає віддання переваги як певним видам і способам діяльності, так і соціальним контактам та референтним стосункам.

Важливою умовою розвитку обдарованої особистості є присутність в соціальному оточенні людей, які були б взірцями для неї, підтримували її спрямованість на розвиток здібностей (рис. 7).

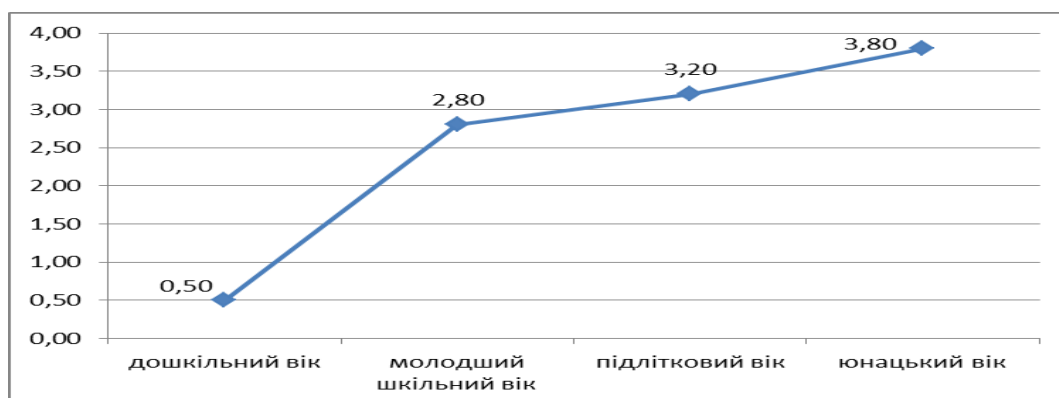

Рис. 7. Вікові особливості референтного впливу віртуальних осіб

У дослідженнях останніх років вивчаються особливості такої референтності, насамперед роль віртуальних референтних осіб, які мають компенсувати дефіцит обдарованих у контактному оточенні та задавати певні ціннісні стандарти розвитку [13]. Діяльність обдарованих людей завжди має певний вектор, спрямований у майбутнє. І це не лише близька перспектива, яка може бути об'єктивована у задумі, але й далека перспектива, що сприймається як досить розмиті та неясні тенденції, цілі й напрямки розвитку. Іншими словами, вибираючи шлях розвитку обдарованості, особистість здійснює ціннісний вибір, який передбачає освоєння нових способів діяльності,

соціальної взаємодії, самореалізації. Особлива роль у підтримці мотивації активності особистості, що стала на шлях розвитку обдарованості, належить віртуальним референтним особам (у нашому випадку – видатним композиторам і виконавцям), життєдіяльність і досягнення яких є своєрідними маяками на непростому шляху розвитку власних здібностей.

Узагальнюючи, зазначимо, що безпосередня група включення для осіб із ознаками обдарованості є джерелом самооцінки і мотивації лише на початкових етапах становлення обдарованості. З віком референтна група виходить за рамки найближчого оточення. Джерелом мотивації стає усвідомлення можливостей розвитку власних здібностей на основі рефлексії досягнень інших обдарованих людей, які включаються в коло референтних осіб.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає підстави для висновку про те, що становлення обдарованої особистості тісно пов'язане з процесами вікового розвитку і значною мірою обумовлюється особливостями соціальної ситуації розвитку. Для осіб із ознаками обдарованості динаміка взаємодії внутрішніх, індивідуально-типологічних чинників із детермінуючими впливами соціального оточення приблизно така ж, як і в пересічних людей: від повної залежності до відносної автономності та самостійності.

Значна роль у процесі становлення музично обдарованої особистості належить стосункам зі значимими людьми. З віком відбувається не лише розвиток референтних стосунків, але й змінюється їх зміст та характер впливу:

- на ранніх етапах становлення музично обдарованої особистості (дошкільний вік) переважає орієнтація на емоційну підтримку референтних осіб із найближчого контактного оточення (сім'я);
- у молодшому шкільному віці розширюється коло референтних осіб: окрім членів сім'ї, референтність яких залишається високою, значимими стають стосунки зі шкільними вчителями та музичними педагогами;

- у підлітковому віці спостерігаються значні зміни у структурі референтності: на перший план виходять стосунки з друзями та музичними педагогами, натомість вплив шкільних учителів істотно зменшується;
- в юнацькому віці зберігається високий рівень референтності друзів та музичних педагогів, зростає референтний вплив одногрупників, більшої ваги набувають віртуальні референтні особи – видатні композитори та виконавці;
- на всіх етапах становлення музично обдарованої особистості особлива роль належить музичним педагогам, які стають джерелом стандартів музичної творчості та виконавської майстерності, а референтні стосунки з ними – простором для задоволення потреб в оцінці та визнанні досягнень.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у поглибленому аналізі витоків та вікових особливостей становлення музично обдарованої особистості.

Список використаних джерел

1. Богоявленская Д. Б., Богоявленская М. Е. Одаренность: природа и диагностика / Д. Б. Богоявленская, М. Е. Богоявленская. – М.: АНО «ЦНПРО», 2013. – 208 с.
2. Бодалев А. А., Рудкевич Л. А. Как становятся великими или выдающимися? / А. А. Бодалев, Л. А. Рудкевич – М.; Изд-во Института психотерапии, 2003. – 287 с.
3. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – СПб.: Питер, 2008. – 398 с.
4. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. – М.: Педагогика, 1982-1984.
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
6. Ильясов Д. Ф., Андреева Н. Ю. Особенности развития одаренности учащихся / Д. Ф. Ильясов, Н. Ю. Андреева // Современные проблемы науки и образования. – № 3. – 2012. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.scienceeducation.ru/ru/article/view?id=6277/> (дата звернення: 10.02.2017).
7. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.

8. Лейтес Н. С. Возрастная одаренность школьников / Н. С. Лейтес. – М.: Академия, 2001. – 320 с.
9. Музика О. Л. Ціннісна детермінація становлення та розвитку обдарованої особистості / О. Л. Музика // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 11. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – С. 6-19.
10. Музика О. О. Мотивація творчої активності / О. О. Музика // Обдарована дитина, 2003. – №3.– С.2-9.
11. Музика О. О. Референтні стосунки у розвитку потребово-мотиваційної сфери студентів із ознаками музичної обдарованості / О. О. Музика // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 145-156.
12. Музика О. О. Чинники активності технічно обдарованих підлітків / О. О. Музика // Обдарована дитина. – 2002. – № 2. – С. 44-48.
13. Психологічні засади розвитку обдарованої особистості в освітньому середовищі: методичний посібник / О. Л. Музика, Д. К. Корольов, Р. О. Семенова та ін.; за ред. О. Л. Музики. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 146 с.
14. Теплов Б. М. Избранные труды: В 2-х т. Т.1. – М.: Педагогика, 1985. – 328 с.
15. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Bohoiavlenskaia D. B., Bohoiavlenskaia M. E. Odarennost: pryroda y dyahnostyka / D. B. Bohoiavlenskaia, M. E. Bohoiavlenskaia. – М.: АНО «TsNPRO», 2013. – 208 s. [in Russian].
2. Bodalev A. A., Rudkevych L. A. Kak stanoviyatsia velykymy yly vydaiushchymysia? / A. A. Bodalev, L. A. Rudkevych – М.; Yzd-vo Ynstituta psykhoterapyu, 2003. – 287 s. [in Russian].
3. Bozhovych L. Y. Lychnost y ee formirovaniye v detskom vozraste / L. Y. Bozhovych. – SPb.: Pyter, 2008. – 398 s. [in Russian].
4. Vyhot'skiy L. S. Sobraniye sochyneniy: V 6-ty t. – М.: Pedagogika, 1982-1984. [in Russian].

5. Zdibnosti, tvorchist', obdarovanist': teoriia, metodyka, rezul'taty doslidzhen' / Za red. V.O. Moljako, O.L. Muzyky. – Zhytomyr: Vyd-vo Ruta, 2006. – 320 s. [in Ukrainian].
6. Yliasov D. F., Andreeva N. Iu. Osobennosti razvytyia odarennosti uchashchysia / D. F. Yliasov, N. Iu. Andreeva // *Sovremennye problemy nauky y obrazovaniia*. – № 3. – 2012. [Электронный ресурс]. Rezhym dostupu: <http://www.scienceeducation.ru/ru/article/view?id=6277/> (data zvernennia: 10.02.2017). [in Russian].
7. Kostjuk G. S. Navchal'no-vyhovnyj proces i psyhichnyj rozvytok osobystosti. – K.: Rad. shkola, 1989. – 608 s. [in Ukrainian].
8. Leites N. S. Vozrastnaia odarennost shkolnykov / N. S. Leites. – M.: Akademyia, 2001. – 320 s. [in Russian].
9. Muzyka O. L. Tsinnisna determinatsiia stanovlennia ta rozvytku obdarovanoi osobystosti / O. L. Muzyka // *Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. T.VI: Psykholohiia obdarovanosti. – Vypusk 11. – Kyiv-Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2015. – S. 6-19. [in Ukrainian].
10. Muzyka O. O. Motyvatsiia tvorchoi aktyvnosti / O. O. Muzyka // *Obdarovana dytyna*, 2003. – №3.– S.2-9. [in Ukrainian].
11. Muzyka O. O. Referentni stosunky u rozvytku potrebovo-motyvatsiinoi sfery studentiv iz oznakamy muzychnoi obdarovanosti / O. O. Muzyka // *Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. T.VI: Psykholohiia obdarovanosti. – Vypusk 12. – Kyiv-Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2016. – S. 145-156. [in Ukrainian].
12. Muzyka O. O. Chynnyky aktyvnosti tekhnichno obdarovanykh pidlitkiv / O. O. Muzyka // *Obdarovana dytyna*. – 2002. – № 2. – S. 44-48. [in Ukrainian].
13. Psykholohichni zasady rozvytku obdarovanoi osobystosti v osvitnomu seredovyschi: metodychnyi posibnyk / O. L. Muzyka, D. K. Korolov, R. O. Semenova ta in.; za red. O. L. Muzyky. – Kyiv-Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2015. – 146 s. [in Ukrainian].
14. Terlov B. M. Yzbrannye trudy: V 2-kh t. T.1. – M.: Pedahohyka, 1985. – 328 s. [in Russian].
15. Elkonyn D. B. Yzbrannye psykholohicheskiye trudy / D. B. Elkonyn. – M.: Pedahohyka, 1989. – 560 s. [in Russian].

Muzyka O. O. Age-related aspects of development of reference relations persons with signs of musical gift. This article analyzes age features of reference influence of some separate reference individuals and groups on the formation of gifted personality. Established that becoming of musically gifted person closely related to the processes of age development and largely conditioned by features of the social situation of development. For people with signs of gift the dynamic of interaction internal and individually typological factors with the determining influence of social environment is approximately the same as well as for ordinary people: from complete dependence to the relative noninteraction and independence.

Considerable role in the process of becoming the musically gifted personality belongs to the relationships with significant people. With age, there is not only the development of relations referent but also their maintenance and character of influence is changing:

- on the early stages of becoming the musically gifted personality (preschool age) an orientation prevails on emotional support of reference persons from the nearest contact surroundings (family);
- in the early school age the circle of reference persons broadens: except family members, reference of which is staying on the high level, becomes important relationship with school teachers and music teachers;
- in adolescence observed significant changes in the structure of reference: at the forefront are the relationships with friends and music teachers, instead the impact of school teachers is significantly reduced;
- in youth age a high level of friends and music teachers reference is kept, but the influence of reference classmates is growing, the greater weight is acquired by virtual reference persons - prominent composers and performers;
- on all stages of becoming the musically gifted personality the special role belongs to the musical teachers, which become the source of musical creativity and performance skills, reference relationships with them is the space of satisfaction of necessities in the assessment and recognition of achievements.

Key words: age development, reference, reference relationships, gift, musical gift, personality with the signs of gift.